

vummal indul, csak két teljesen különböző hangnemben. A *Maria Virgo sanctissima* is kilencrészes, ami gyakran előfordul Tudor Mária királyné korában. Említ példaként még egy kilencrészes *Salve Regina*-t Robert Wylkynsontól, melynek kezdő iniciáléjában a kilenc angyali kar van ábrázolva. Magnus Williamson nyomozta ki, hogy ez az ábrázolás megtalálható a *Legenda aurea*-ban is, ahol a kilenc angyali kar üdvözli Máriát.

A szerző a cikk záró bekezdésében összefoglalja mondanivalóját. Bizonyítottnak érzi, hogy a *Vox Patris caelestis* Tudor Mária királyné korában született. Egy egészen különleges votív antifóna feldolgozásról van szó, melyet Mária Mennybevitelének ünnepén énekelhettek. A mű szövege kapcsolatba hozható Szász Konrád *Speculum beate Mariae Virginis* értekezésével, a *Legenda aurea*-val, korabeli angol misztériumjátékokkal és prédikációkkal. Végül pedig a mű előadását tette lehetővé a St Mary at Hill-templom kapcsolata a londoni Chapel Royallal és a kor neves zenészeivel.

Molnár Johanna

Camillus Callewaert: *Sacris Erudiri*. Steenbrugge 1940. (Először megjelentek: *Collationes Brugenses*. t. XXVII. 1927. 383–389., 448–451; t. XXVIII. 1928. 63–72., 152–166., 243–25., 328–338; — t. XXIX. 1929. 217–237., 310–327; — t. XXIX. 1929. 481–492; — t. XXX. 1930. 225–230; — t. XXX. 1930. 231–321. — t. XXXII. 1932. 467–479.

Ugyan már jó hetven éve, hogy Camille Callewaertnak zsolozsma-tanulmányai (*De Laudibus Matutinis; Vesperae antiquae in officio praesertim Romano; De Parvis Horis Romanis ante Regulam s. Benedicti; De Completorio ante s. Benedictum; De Capitulis in officio Romano ante s. Benedictum; Les prières d'introduction aux différentes heures de l'office; De Matutino in antiquo officio Romano*) megjelentek, három okból mégsem haszon nélküli éppen most összefoglalni tartalmukat. Először is, azt hiszem, idehaza talán senki sem ismeri őket (legalábbis idézve nem láttam őket), sőt valószínűleg teljességgel hozzáférhetetlenek. Másodszor sok megállapítása segít a zsolozsma megértésében, sőt imádkozásában is. Harmadrészt a II. Vatikáni Zsinat utáni zsolozsmával kapcsolatos vitákban aligha hagyhatók figyelmen kívül a kiváló bencés szerző megállapításai.

Callewaert a római zsolozsma eredeti rendjét, főként eredeti zsolttárbeosztását keresi, s ennek során annak emlékeit az ősegyház idejéből származó kijelentésekkel és Szent Benedek regulájával veti össze. Köztudomású ugyanis, hogy a római zsolozsma két formában élt a századokon át: a székesegyházak, a plébániák, a világi papság úgynevezett szekuláris kurzusában és a Szent Benedeket követő szerzetesek monasztikus kurzusában.

Megelőlegezve Callewaert végkövetkeztetését: a római zsolozsma egészében véve nem a VIII–IX. századból származik (tehát első dokumentumainak idejéből), sőt nem is Szent Benedek hatására jött létre (mint többen feltételez-

ték), hanem Szent Benedek már egy meglevő ősi római zsolozsmát alkalmazott szerzeteseinek életrendjére, s ez az ősi zsolozsma az V., de inkább a IV. századtól kezdve egészen a XX. század elejéig lényegét nézve változatlan volt. A szerző érvei két csoportra oszthatók. Egyrészt Szent Benedek szóhasználatát elemezve pontosan elválasztható a Regula liturgialeírásában az, amit Szent Benedek készen vett át Rómából, attól, ami az ő újítása. Az érvek második csoportja a két rendszer összehasonlításából adódik. Ebből (hozzávetve, a korai keresztény szerzők nyilatkozatait és más rítusok tanúbizonyságait) logikusan kikövetkeztethető, mikor melyik kurzus függ a másiktól.

Foglaljuk most össze röviden a cikksorozat tartalmát!

A római zsolozsma laudese

A órának kettős gyökere van. Egyik az őskeresztények ünnepi, illetve vasárnapi hosszú virrasztása, amely a vesperással kezdődött, egész éjszaka tartott és a reggeli imádsággal végződött. Ez a magyarázata annak, hogy a laudes hosszú századokon át a vigíliához kapcsolva imádkozták, a vigíliának nem volt befejezése és a laudes elején nem mondták a kezdő fohászokat. A másik gyökere: a reggeli ima fontossága minden vallásban, beleértve a zsidó istentiszteleti rendet is. A reggeli egyéni vagy közös imádságról már a legkorábbi keresztény írók megemlékeznek, egyik legjobb leírása a hispán zarándoknő, Egeria útinaplójában található. Ágoston szerint anyja: „napjában kétszer, reggel és este, anélkül, hogy elmulasztotta volna a Te templomodba sietett, hogy Téged halljon beszédedben, és Te őt halljad imádságaiban.” Ambrus kijelentéséből világos, hogy e reggeli imádságban zsoltárokat mondtak.

A szerző egyszerű szabályt állít fel a Regulából levonható következtetésekre. Ott, ahol Benedek meglevő (római) szokást vesz át, megelégszik a pusztá említéssel. Ott, ahol újít, részletez, magyaráz. Nézzük ennek ismeretében a laudes egyes elemeit!

RÓMAI	BENEDEK
I. 50. (vasárnap) 92. zsoltár	66. zsoltár „in directaneum”
II. <i>változó zsoltár</i>	I. 50. zsoltár
III. 62+66. zsoltár	II. <i>változó zsoltár</i>
IV. ószövetségi kanticum	III. <i>változó zsoltár</i>
V. 148+149+150. zsoltár	IV. ószövetségi kanticum
	V. 148+149+150. zsoltár

A 66. zsoltárt a római egyház a sajátosan reggeli zsoltárhoz, a 62-hez kapcsolta. Ezzel szemben Benedek a óra elé helyezte, hogy az esetleges késők ezalatt érkezzenek, s magából a órából ne mulasszanak semmit. Ugyanígy döntött, amikor a vigília elejére beiktatta a 3. zsoltárt. Ez nyilvánvalóan másodlagos, tehát a római szokás (62+66 összevonva) az eredetibb.

A laudes ősidők óta mindennap az 50. zsolttárral kezdődött. Már Nagy Szent Vazul szerint: „amikor hajnalodott, egy szívvel és egy szájjal tették meg bűnvallásukat az Úrnak, a bűnbánati zoltár szavait imádkozva”. Az 50. zoltár kezdi a reggeli imát a görögöknél, örményeknél, szíreknél, koptoknál, és Toursi Gergely, Aurelianus, Cassianus szerint nyugaton is. Az egyetlen különbség, hogy Benedeknél vasárnap is ez a kezdő zoltár, a római rítusban viszont csak a hat hétköznapon.

Vasárnap a római rítus szerint először a 92. zoltárt mondják. Ez a régebbi szokás, mivel a laudes vasárnapi verzikusát nemcsak a világi, hanem a bencés zsolozsmában is ebből veszik („Az Úr országol ...”).

A változó zoltár vasárnap a római zsolozsmában a 99., Benedeknél a 117. zoltár. Ámde Benedek az ünnepek laudeséről azt írja, hogy „mint vasárnap”, márpedig az ünnepeken a bencéseknél is a 99. zoltár áll e helyen, tehát ez lehetett az eredeti helyzet. Miért változtatott Benedek? Mert (mint később látni fogjuk) a prima átrendezése miatt ott a 117. zoltár fölöslegessé vált, márpedig húsvéti-vasárnapi jellege miatt e napon kellett hagynia. Ezért helyezte át a laudesbe.

A 62. zoltárt a kezdetektől fogva mint a legkifejezettebben reggeli imádságot kezelik. Ez lehet a korai írónál gyakran emlegetett „psalmus matutinalis”. Cassianus szerinti is naponta kell énekelni, de így tesznek a görögök, maroniták, szírek is. Rómában a III. helyen imádkozzák összekapcsolva a 66. zoltárral; Benedeknél a 66. zoltár elválik tőle, a 62. zoltárt pedig csak vasárnap mondják (ennek okát lásd alább!).

Az ószövetségi kantikumokat Benedek nem osztja el, sőt kifejezetten azt írja: „ahogy a római egyház éneкли”. Ezek használata még zsidó szokásra megy vissza (sőt a zsidó reggeli imában is összekapcsolódik a kantikum a 148+149+150. zoltár recitálásával). Szinte valamennyi keleti egyházban ezeket a kantikumokat találjuk. A görög, örmény elosztás csaknem azonos a rómaival, vagyis itt a keresztény liturgia egyik legrégebbi elemével van dolgunk.

A 148–149–150. zoltár összekapcsolása egyetemes szokás. „Ezek ugyanis oly szépen és oly nagy érzelemmel éneklék Isten dicséretét, meghíva az egész teremtett világot a hálaadásra, hogy e három zoltárt nevezik kifejezetten „laudes”-nek.” Cassianus szerint összekapcsolásuk „ősi zoltár-szokás”, így használják a gall, kelta, mozarab, ambrozián területen. Ez az „ünnepi triád” az ősegyházban már a IV. század előtt otthonos, a laudes magja, melyet a zsinagógától örökölt. Az apostolok, sőt maga Jézus is ezt imádkozta, s összekapcsolva mondták ezeket a római egyházban is egészen X. Pius reformjáig. „Nem kell-e fájlalnunk” —mondja Callewaert—, hogy ezt a kegyes hagyományt a közelmúlt reformjában szinte teljesen tönkretették?”

A II. helyen a római zsolozsma a reggelről és fényről éneklő, változó zoltárt alkalmaz. Benedek a 62+66. zoltár helyett III. zoltárként is változó szöveget jelöl ki. Ez azonban Benedek újítása. Szellemes a bizonyítás: e zoltárok számsorban haladnak (hétfőtől: 5., 42., 64., 89., 142., 91.), kivéve a péntek-

szombati cserét, mert a 91. zsoltár felirata a Bibliában is „psalmus cantici in die sabbati” (s már Ágoston így kezdi hozzá magyarázatát: ez szombatnap i zsoltár, és íme, ma szombat van). Benedek erre nincs tekintettel, a pénteki és szombati zsoltárt felcseréli, hogy a számsor végig folyamatosan haladjon. Szombatra nem ad második változó zsoltárt, hanem kettéosztja a hosszú kantikomot, s már a III. helyen elkezdi. Viszont a 75. zsoltárt nem számszerű helyére rakja (a 64. és 89. közé), mert a 89. és 91. közé nem tud beszúrni új zsoltárt (a 90. már foglalt a kompletóriumra). Viszont nem is akarja elmozdítani a 89. zsoltárt hagyományos helyéről, ezért a 75. zsoltárt a 89. után, a 91. elé fűzi be. Summázva: ismét a római beosztás az eredeti (változó zsoltár csak a II. helyen, a III. helyen állandó), Benedeké a leszármaztatott (a III. zsoltár is változó).

Mi lehet ennek az oka? Az, ami Benedek egész zsoltárbeosztását irányítja: úgy akarja rövidíteni a zsoltárterhet, hogy a hagyomány minden fontos pontja változatlan maradjon, ugyanakkor a római zsolozsma elvét: „teljes pszaltérium egy hét alatt” ne sértse. (Ehhez annyira ragaszkodik Benedek, hogy meghagyja, ha valaki javítani kívánja rendszerét, megteheti, de vigyázzon, hogy egy hét alatt mindenképpen végére érjenek a zsoltárkönyvnek.)

A zsoltárok antifónái (a benedeki változások által megkívánt pontoktól eltekintve) azonosak a római és a bencés rendben: ezeket tehát Benedek a régebbi római gyakorlatból vette át.

A szerző elemzését a laudes többi alkatrészéről most elhagyva idézzük a laudesről szóló összefoglaló mondatát: „Mindebből arra következtetünk, hogy a laudes zsoltárainak teljes rendszere (vasárnapra, hétköznapra egyaránt) már „in pleno usu” volt a Regula előtt; legkésőbb az V. század eleje óta változatlan volt egészen X. Pius reformjáig, s Benedek is csak néhány változtatást tett rajta.”

A vesperás a római zsolozsmában

A vesperás hálaadás a nap végén, védelem kérése az éjszaka előtt, az ószövet-ségi illatáldozat utóda („kezeim felemelése legyen előtted mint az esti áldozat”) folytatása, és ugyanakkor hálaadó megemlékezés az utolsó vacsoráról és Krisztus keresztáldozatáról. Kezdetben összekapcsolódhatott a korai keresztény élet két másik elemével: az esti agapéval és a fények ünnepélyes meggyújtásával (lucernarium). Idővel önállósult, s ünnepélyes naponkénti végzése az egész egyházban általános gyakorlat legkésőbb a IV. századtól fogva.

RÓMAI

109–147. = 39 zsoltár, elhagyva a másutt szereplő 117., 118., 133., 142-et: 35 = 5 x 7

BENEDEK

109–147. = 39 zsoltár, elhagyva a másutt szereplő 117–127., 133., 142. zsoltárt: 26 zsoltár; 115+116. összekapcsolva, 135., 138., 144. kettéosztva: 28 = 4x7.

Benedek a „vespertina synaxis”-t négy zsoltárra rövidíti. Ő is a 109. zsoltárral kezd, de nem ad hozzá magyarázatot, mert ezt készen veszi át Rómától. A zsoltárkönyv kettéosztása valószínűleg éppen azért volt ezen a ponton, hogy kiadja a hét naphoz szükséges 5 teljes zsoltárt. „Joggal állítjuk tehát, hogy ez a zsoltárbeosztás egyidejű a római vesperás legrégebbi elrendezésével.”

Ezzel szemben Benedek rövidíti: a 119–127. zsoltárt a kishórákba helyezi át, a hosszú zsoltárokat dividálja (s ezt, mivel újítás, részletesebben kifejti a Regulában), így alakul ki az ő négyzsoltáros rendszere. Kiindulópontja tehát ismét a római rendszer volt, de bizonyos változtatásokat tesz benne.

Az antifónák viszont azonosak a római és a bencés rendszerben. A római sorozat tökéletes és megszakítatlan, a bencéseknél néhány kimarad (mert a kishórákba való átvitelnél fölöslegessé válik). Egyetlen helyen van többlet a bencés rendben: mivel a 144. zsoltár második fele a divízióban szombatra kerül át, ott e szakaszból vett új antifónára volt szükségük a bencéseknek.

A kishórák a római zsolozsmában

Közös a római és a benedeki zsolozsmában, hogy a kishórák alapszoltára a 118. Méltán választották ezt a napközi órák, a munkanap során végzett imák sajátjául, hiszen abban áll az ember boldogsága, hogy a törvény útján járjon tevékenységében.

RÓMAI	BENEDEK
Príma: 117. (köznap: 53.), 118./1+2., 3+4.	Príma: vasárnap 118./1., 2., 3., 4. Hétköznap: 1–19.
Tercia: 118./5+6., 7+8., 9+10.	Tercia: vasárnap 118./5–7., hétfő: 118./14–16., többi köznap: 119–121.
Szexta: 118./11+12., 13+14., 15+16.	Szexta: vasárnap 118./8–10., hétfő: 118./17–19., keddtől: 122–124.
Nóna: 118./17+18., 19+20., 21+22.	Nóna: vasárnap 118./11–13., hétfő: 118./20–22., keddtől: 125–127.

A kishórákban három-három zsoltárt mondanak, a kissé később bevezetett primával együtt tehát a napközi órák zsoltárai is kiadják a szent tizenkettes számot (melyről az éjszakai zsoltárokat tekintve az ókeresztények úgy tudták: angyal által maga az Isten határozta számukat).

A hosszú zsoltárt részekre bontva recitálják; a római rendszerben ez az egyetlen divízió. Különbség van azonban mindenekelőtt a 118. zsoltár felosztásában. A héber ábécé betűivel kezdődő 8-verses szakaszok (octonaria) száma 22. A római elosztásban azonban ezeket kettesével fogják össze egy Gloria alatt, így 11 szakaszt kell elosztani. A primában ezek elé kerül vasárnap 117., hétköznap az 53. zsoltár, így a négy órára éppen 4 x 3 zsoltár jut.

Benedek ismét rövidíti: a 8-verses szakaszokat veszi alapul, s két napra (vasárnap-hétfő) osztja el. A 22 szakaszból kétszer 9 jut a tercia-szexta-nóna

hórákra, s négy marad a vasárnapi primára. Így válik fölöslegessé a 117. zsoltár, s kerül át a bencés laudesbe. A primában Benedek az 1–19. zsoltárt mondatja naponként tovább haladva, a többi kishóra pedig keddtől szombatig állandó zsoltárokként a 119–127. („graduális”) zsoltárokat rendeli. A köznapi primák miatt a vigília zsoltáradagja, a graduális zsoltárok miatt a vesperásé csökken.

A rendszerből, de Benedek beszédmódjából is nyilvánvaló, hogy a 118. zsoltárt a római rendszerből veszi át. A rövidítést szolgáló újításait ismét részletesen kifejti: ismételten hangsúlyozza, hogy a 118. zsoltár szakaszait külön-külön doxológia alatt kell énekelni, s hogy azokat két napra kell elosztani. Éppen ebben áll az általa bevezetett újítás. Hasonlóképpen részletesen leírja a prima zsoltárelosztását is.

Míthogy az elsőség kérdését ez eldönti, „concludimus ergo psalmum 118 in 11 partes in officio romano quotidie fuisse recitatum” mondja a szerző.

A kompletórium

Sokáig úgy vélték, hogy a Regula említi először, s így Benedek alkotásának tekinthető. Ám már Szent Vazul, Aranyszájú Szent János említi, a keleti kolostorokban általános volt, sőt arra is van adat, hogy benne a 90. zsoltárt imádkozták. Nyugaton kevesebb a tanúság: Ambrus beszél a lefekvés előtti imádságról; Aurelianus „completa” néven emlegeti, s hozzá kapcsolja a 90. zsoltárt. Szent Ágoston regulájában is szó van az „alvás előtti szokott zsoltárokról”. Az előtte való olvasmány és bűnvallás azonban jóval későbbi hozzáadás.

RÓMAI

BENEDEK

naponta: 4., 30,1–6., 90., 133.

naponta: 4., 90., 133.

A két rendszerben közös a 4., 90., 133. zsoltár használata. Ezeket a vigília illetve vesperás zsoltársorában átugorják, tehát a kompletórium zsoltárbeosztása egyidejű az egész zsoltárrendszer meghatározásával. A római rendszerben ehhez hozzátesszik a 30. zsoltár 1–6. versét Jézus keresztfán mondott imádságának emlékére; ez a bencés zsolozsmában hiányzik. Úgy látszik, ez is eredeti római szokás, mert Benedek így fogalmaz: nem beszél a részletekről, csupán arról, hogy „trium psalmorum dictione *terminetur*”, s ezt az igét a szerző lerövidítésnek magyarázza.

János, a Szent Péter-templom VII. századi archicantora elmondja, hogy a kompletórium végén a szerzetesek e zsoltárverssel kezdik meg a silentiumot: „Uram, tégy őrizetet ajkaimra”. Nyilván ennek ellenpontja a vigília elején: „Domine labia mea aperies = Uram, nyisd meg ajkaimat”.

Csak futólag említem meg a szerző két kisebb cikkét a zsolozsma más alkatrészéről. Úgy gondolja, hogy egészében véve a római-bencés zsolozsma kapitu-

lum-rendszere is igen régi, bár a laudesben, vesperásban eleinte valószínűleg nem volt rövid olvasmány.

Bizonyítékokat hoz viszont arra, hogy a zsolozsma bevezető fohászait Benedek illesztette be. Itt tehát Róma lehetett az átvevő.

Érdekes, és a következő bekezdést érinti az a következtetés, hogy az invitatórium is a Benedek által bevezetett elemek közé tartozik. Ugyanis a 94. (vigíliát kezdő zsoltár) hiányzik például a triduum sacrum zsolozsmájából, a halotti zsolozsma eredeti formájából, több régi római zsolozsmából, s egészen a legutóbbi időkig a vízkeresztvi virrasztásból is.

A virrasztó zsolozsma római zsoltárrendje

A római zsolozsma lényegéhez tartozik az, hogy az éjszakai imaórákban az 1–108. zsoltárt mondják folyamatosan. A bencéseknel az 1–19. zsoltárt a primában recitálják, itt tehát a noktornusokra csak a 20–108. marad.

RÓMAI

BENEDEK

vasárnap: 1–20.

vasárnap: 20–31.

hétköznapokon: 26–108.

hétköznapokon: 32–108.

E rendszerben azonban több anomália mutatkozik. Az éjszakai zsolozsmában elvileg 12 zsoltárt kell mondani. Ez 7 napra 84 zsoltárt tenne ki, ám a római rendszer (még a másutt használatosak kihagyásával is) több ennél, a bencéseké viszont (a más órákba áttettek miatt) kevesebb a szükségesnél. Hogyan oldották ezt meg, s melyik rendszer az eredeti? A bencéseknel a megoldást természetesen az elég gyakran alkalmazott divízió adja. Mint máshonnan már tudjuk, a hosszabb zsoltárok felosztása Benedek újítása, s a Regula ennek megfelelően nyomatókkal figyelmeztet erre a módszerre. A divízió ténye már magában is azt mutatja, hogy Benedek rendszere másodlagos.

A szerző szerint a régi római zsolozsmában megmaradt a vasárnapi hosszú virrasztás emléke, s ennek megfelelően nem 12, hanem kétszer 12, vagyis három noktornusra osztva $12 + 6 + 6$ zsoltárt mondtak. Mármost Callewaert szerint eredetileg a 94. zsoltár is a rendes noktornális sorozat része volt, hiszen azt következtetése szerint csak Benedek vezette be. Ha így van, s ha a kompletórium, illetve a hétfői laudes számára foglalt 4. és 5. zsoltárt kihagyjuk, akkor vasárnap a 26. zsoltárig kellett eljutni. Továbbhaladva, kihagyva a máshová elhelyezett zsoltárokat, de megtartva a 94. zsoltárt a 27. és 108. között éppen 6×12 zsoltárt találunk.

Igen ám, de a római zsolozsma úgy, ahogy a IX. században élénk kerül, nem így osztja el a zsoltárokat. Mi történt közben?

Benedek hatása érvényesült a római világi zsolozsmában is, s bevezették az invitatóriumot. Ezzel a 94. zsoltár előtt minden zsoltár eggyel előre csúszott a sorrendben, így a 26. zsoltár a hétfőiek élére került, s vasárnap az utolsó hatos csoport csonkán maradt. Ezt nem tudta volna elviselni a római széper-

zék, ezért különös megoldást választottak: a 12 + 6 + 6 helyett bevezették a 12 + 3 + 3 rendszert, s a maradék 5 zsoltárt áttették a vasárnapi prima elejére. Valóban így találjuk a beosztást valamennyi középkori breviáriumban: vasárnap az első nokturnusban az 1–14. zsoltárt, a második és harmadikban a 15–17. illetve 18–20. zsoltárt, a „longa prima”-ban pedig a 117. előtt elmondják a „maradványt”, a 21–25. zsoltárt.

Benedek számára ez nem volt probléma, hiszen a divíziók és áthelyezések révén könnyen kialakítható a 7 × 12 zsoltáros heti rend.

Itt tehát érdekes oda-vissza játék zajlott le: a régi római rendszer megelőzi Benedekét, de a Benedek által „feltalált” invitatóriumnak a rómaiba való befogadása miatt annak rendszerén is újítani kellett.

Végkövetkeztetések

A római és a benedeki rendszer ugyanannak zsolozsmának két változata. Valamennyi alapelvben és a főbb elemek elhelyezésében megegyeznek. Az elemzés arra mutat, hogy a római bazilikákban sokkal hamarabb megszilárdult egy jól kiegyensúlyozott rend, amely Benedek számára is természetes kiindulópont volt. Amit ő módosított, voltaképpen azt szolgálta, hogy a szerzetesi élet által szükségessé lett változtatásokat (elsősorban egy csekély rövidítést) a római zsolozsma megőrzésével tudja megvalósítani.

Legalább tíz olyan hely van a cikksorozatban, ahol Callewaert elmondja: „és ez így volt egészen a X. Pius féle reformokig”. Néhol jól érezni a jó bencés hangsúlyából a rosszallást, vagy legalábbis sajnálkozást azon, hogy a legalább 15 évszázados „pia traditio”-val ilyen könnyedén szakítottak. Bírálata a részletekben is megjelenik. A laudesben négy zsoltár lett naponta változó, az ősi 50. zsoltárt is kiiktatták. A laudes magjának nevezett, állandó és összekapcsolt 148+149+150. szétvágták, kettőt megtartottak, s mellé más ötöt kerestek, azon az alapon, hogy mindegyik a „Lauda” vagy „Laudate” szóval kezdődjék. Mint írja, „ehhez a formalitáshoz a reformátor annyira ragaszkodott, hogy a 149. zsoltárt nem is engedte be hagyományos helyére, hanem szombaton az I. zsoltár-helyre tette, csupán azért, mert első szava nem „Laudate”, hanem „Cantate”.

Istenem, mit szólt volna a szent bencés, ha meg kellett volna érnie a Bugnini mester által összefabrikált zsolozsma hivatalos római bevezetését...?

Dobszay László